

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОНІМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ЗНАЧЕННЯ НЕОДНОКРАТНОСТІ ДІЇ (ДІЄСЛІВНОЇ МНОЖИННОСТІ) В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Стельмашук З. В.

Тернопільський національний економічний університет

Проблема еквівалентної передачі аспектуальних характеристик дієслова-присудка у перекладі, включаючи передачу значення неоднократності дії, є досить актуальною, оскільки її розв'язання сприяє вирішенню основного завдання тексту перекладу, яке полягає у тому, щоб бути рівноцінною заміною іноземного тексту (оригіналу), репрезентувати його [6, с. 22]. Для розв'язання цієї проблеми широко використовуються різноманітні перекладацькі прийоми та трансформації, включаючи метонімічні трансформації. Використання таких перетворень є невід'ємною частиною перекладу, оскільки кожна мова, за словами Сепіра, має «власний своєрідний крій» і між лексичними елементами мов здебільшого існує лише часткова тотожність [7, с. 50]. У процесі перекладу з мови оригіналу на цільову мову досить часто відбувається звуження, розширення або зміщення значення слова порівняно зі словом-оригіналом, а розгалуження значень і контекстуальна різноманітність, належна певному слову в одній мові, дуже часто не покривається тим, що характеризує його в іншій [3, с. 103].

Чимало дослідників із теорії й практики перекладу займались вивченням перекладацьких прийомів та трансформації, включаючи метонімічні трансформації [1; 9; 16]. У вказаних перекладознавчих працях досліджувались суть цих перекладацьких замінів, причини та мотиви їх використання в англо-українському перекладі. Кількісні аспектуальні характеристики дії, зокрема неоднократної дії (мультиплікативної, ітеративної чи дистрибутивної), також були предметом аналізу науковців [2; 8; 10; 11; 13; 14; 17]. Однак ці праці носили головно мовознавчий характер та обмежувались рамками однієї мови.

Відтак, питання використання метонімічних трансформацій для передачі аспектуального значення неоднократності дії в англо-українських перекладах не розглядалось як предмет окремого дослідження, що зумовлює його актуальність та доцільність подальшого вивчення.

Метою статті є виявлення видів та встановлення причин застосування різних видів метонімічних трансформацій для передачі значення неоднократності дії в англо-українському перекладі. Досягнення цієї мети обумовило необхідність вирішення конкретних завдань дослідження:

- уточнення суті та змісту метонімічних трансформацій як виду лексичних трансформацій у контексті передачі ними значення неоднократності дії;
- виявлення типів метонімічних замінів і частотності їх використання для передачі відповідних значень неоднократності дії у перекладі;

- ілюстрація випадків використання різних типів метонімічних трансформацій для передачі значення неоднократності дії в англо-українському художньому перекладі;

- визначення основних мотивів та причин використання метонімічних трансформацій для передачі значення неоднократності дії в англо-українському художньому перекладі.

За Л. Бархударовим усі численні, якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення адекватності перекладу, незважаючи на розходження в формальних і семантичних системах двох мов, називають перекладацькими трансформаціями [1, с. 190]. Як уже зазначалось нами вище для передачі значення неоднократності дії в англо-українському перекладі використовуються різні трансформації, метонімічні в тому числі. Останні базуються на асоціації між двома діями за суміжністю, наприклад, відношеннями процесу і результату, дії і стану, причини і наслідку [16, с. 133]. Під час використання метонімічних трансформацій відбувається зміщення значення дієслова порівняно з дієсловом-оригіналом, замість словникового відповідника використовується контекстуальний.

Нагадаємо, що значення багатократності (мультиплікативної, ітеративної чи дистрибутивної) часто реалізується в межах не окремого дієслова, а цілого речення, висловлювання з цим дієсловом [4; 12; 15] і виражається переважно сукупністю лексичних, граматичних, синтаксичних та контекстуальних засобів [2; 8; 10; 13]. Аспектуальне значення неоднократності дії відоме також під назвою дієслівної множинності [4; 17].

У процесі аналізу англійських дієслівних словосполучень та речень із значенням неоднократності дії (дієслівної множинності) та їх українських відповідників нами було виявлено кілька видів метонімічних трансформацій. Оскільки наявність тісного каузального зв'язку між поняттями робить їх взаємозамінними [16, с. 133], то найчисленнішими виявились дві групи метонімічних заміन, побудованих на причинно-наслідкових зв'язках: заміна наслідку причиною та причини наслідком. Розглянемо кілька прикладів, у яких наслідок в англо-українському перекладі замінюється причиною: 1) “*Sometimes he was able to get a job, and there would be bacon and tomatoes for dinner (Yorkshire pudding and meat on Sunday)*” (Sillitoe, Key, 27) – *Інколи йому щастило знайти роботу, і тоді на обід був бекон і помідори, а в неділю навіть йоркширський пудинг і м'ясо* (Сіллітоу, 12); 2) “*When he turned at the end of each furrow he could have seen his house*” (Faulkner, Moses, 42) – *Щоразу, як він повертав наприкінці гонів, на видноколі виринала Лукесова хата* (Фолкнер, 46). Складні дієслівні присудки зі значенням дистрибутивної та ітеративної неоднократності, які виражають наслідок в англійських реченнях, замінено в українських перекладах причиною (*мав змогу отримати роботу, бо щастило; міг бачити хату, бо вона виринала*). Така заміна спричинена мовними факторами: різною сполучуваністю та використанням слів в англійській та українській мовах, нетиповістю

нагромадження дієслівних елементів в українській мові, різною образністю мов оригіналу та перекладу під час опису пейзажів чи сцен дій.

Досить часто у процесі передачі значення неоднократності дії в англо-українському перекладі причина замінюється наслідком, наприклад: 3) “It was the address of this girl that wasn't exactly a whore or anything but that *didn't mind doing it once in a while*, this Princeton guy told me” (Salinger, Catcher, 81) – Там була адреса однієї кралі – не те що справжньої повії, але, як сказав той студіозус, *при нагоді вона не відмовить* (Селінджер, перекл. О. Логвиненка, 55); 4) “He was the kind of guy that *hates to answer you right away*” (Salinger, Catcher, 57) – Такі, як Еклі, *ніколи не відгукуються* з першого разу (Селінджер, перекл. О. Логвиненка, 32). Значення ітеративної множинності у третьому та узуальній кратності дії у четвертому прикладі виражають причину в англomовному тексті. Розходження в лексико-граматичних структурах двох мов та різна сполучуваність слів у мові оригіналу та мові перекладу зумовлює те, що причина, виражена в оригінальному тексті, замінюється наслідком у цільовій мові (*при нагоді не відмовить, бо не проти робити це час від часу; не відгукуються з першого разу, бо не любить відповідати одразу*). Використання метонімічної трансформації в третьому прикладі спричинено також безеквівалентністю граматичних форм оригіналу.

За умови значного розходження культурних традицій двох мов виникає необхідність повного перетворення у перекладі оригінальної структури, яка передає значення дієслівної множинності [5, с. 264]. Проілюструємо цю думку прикладом метонімічної трансформації, у якій між дієслівними формами оригіналу та перекладу існує асоціативний зв'язок, побудований на відношенні причина – процес: 5) “He was willing now and then to desert his desk for a day's hunting” (Maugham, Cakes, 12) – Ще зовсім недавно він *час від часу охоче міняв* перо на мисливську рушницю (Моем, 7). Тут заміна багатократної ітеративної дії-причини процесом пояснюється внутрішньомовними мотивами: взаємовідносинами певного мовного знака (слова, словосполучення, речення) з іншими знаками тієї ж мовної системи [1, с. 133], різною образністю двох мов при передачі метафор та незбігом у традиціях мовлення загалом.

Іноді процес та його причина в англо-українському перекладі міняються місцями, наприклад: 6) “Every *once in a while* you could hear a car somewhere not being able to get started” (Salinger, Catcher, 60) – *Час від часу* звідкись *долинали* завивання стартера – видно, чиясь машина ніяк не хотіла заводитись (Селінджер, перекл. О. Логвиненка, 35). Ітеративна множинність, виражена в англійській мові прислівником частотності *every once in a while* (*час від часу*) та модальним дієсловом з інфінітивом *could hear* (*мати змогу чути*), передається в українському перекладі тим же прислівником частотності та дієсловом-причиною дії *долинати*. Оскільки з допомогою граматичних засобів мови перекладу неможливо повністю відтворити англomовний контекст, який передає значення неоднократності дії, в українській мові використовується структурне перетворення оригінального висловлювання [5, с. 263]. Метонімічна заміна супроводжується перетворенням нетипової для української мови чітко

організованої структури англійського підрядного речення з модальним дієсловом. Така трансформація в англо-українському перекладі зумовлена правилами комбінаторики у цільовій мові.

Поодинокими є випадки, коли у перекладі дія-процес та дія-наслідок зі значенням неоднократності (дієслівної множинності) міняються місцями. Інколи процес та наслідок співвідносяться як дія та стан. Трансформація такого типу мотивована різною сполучуваністю слів та образністю двох мов і застосовується тоді, коли неоднократна дистрибутивна чи ітеративна дія означає перехід в якісно чи кількісно новий стан, наприклад: "... houses were blacked out" – ... будинки погрузались в темряву [16, с. 34]. Деколи метонімічний зв'язок між дієслівною формою оригіналу та перекладу зводиться до опису тієї ж ситуації як ітеративної багатократної дії та її ознаки, наприклад: 7) "It [hypocrisy] cannot, like adultery or gluttony, be practised at spare moments; it is a whole-time job" (Maugham, 18) – Воно [лицемірство] не може, подібно до перелюбства чи обжерливості, виявлятися час від часу: це хронічний стан (Моем, 12). Зміщення значення дієслова у перекладі порівняно з дієсловом-оригіналом спричинене прагматичними мотивами та правилами сполучуваності слів, адже відомо, що в семантичній структурі певного слова в різних мовах виділяються різні ознаки одного і того ж явища чи поняття [7, с. 50]. Так, в українській мові незвичним є висловлювання «практикувати лицемірство час від часу», більш прийнятний варіант перекладу «лицемірство виявляється час від часу».

Ще один тип метонімічних трансформацій, виявлений нами під час аналізу перекладів англійський речень із значенням неоднократності дії (дієслівної множинності) українською мовою, передбачає заміну наслідку процесом, наприклад: 8) "He stacked each piece of furniture on dry ground, leaving Vera as guard while he went back a dozen times" (Sillitoe, Catcher, 20) – Він переносив меблі на суху землю, залишивши Віру стерегти їх, поки сам з десятків разів ходив туди й назад (Сіллітоу, 5). Наслідок, виражений в англійському реченні дистрибутивною неоднократністю із поєднання дієслова та квантифікатора з іменником (*to stack each piece of furniture* - складати меблі на купу), реалізується як процес в українському перекладі. Така трансформація продиктована бажанням цільової мови досягти комунікативно-прагматичної еквівалентності перекладу – передати адресату відповідний смисл, закладений в оригіналі.

Таким чином, проаналізувавши наукові праці, у яких досліджено з перекладацькі трансформації, та опрацювавши фактологічний матеріал, ми можемо зробити висновок, що метонімічні трансформації як спосіб передачі аспектуального значення неоднократності дії в англо-українському перекладі базуються на асоціації між двома діями за суміжністю і головно зводяться до заміни словникового відповідника контекстуальним. У процесі аналізу англійських дієслівних словосполучень та речень зі значенням неоднократності дії (переважно ітеративного та дистрибутивного видів) та їх українських відповідників нами були виявлені такі типи метонімічних заміни: заміна наслідку причиною, причини наслідком, процесу причиною, процесу наслідком, причини процесом та наслідку

процесом. Як показують кількісні дані, найбільш типовими виявились два типи метонімічних трансформацій, в яких наслідок замінено причиною та причину наслідком (18 та 16 випадків, що становить 39,1 % та 34,8 % відповідно від загальної кількості прикладів, 46 пар оригінальних та перекладних речень). Частотність використання інших видів метонімічних трансформацій для передачі значення неоднократності дії у перекладі є дещо нижчою: заміна процесу причиною (3 приклади – 6,5%), процесу наслідком (2 приклади – 4,3 %), причини процесом (4 приклади – 8,7 %), та наслідку процесом (3 приклади – 6,5%).

Використання метонімічних трансформацій замість прямого перекладу для передачі значення неоднократності дії в англо-українському перекладі зумовлюється мовними, лексико-стилістичними, мовленнєвими та прагматичними причинами. Мовні причини застосування метонімічних трансформацій у перекладі, зокрема граматичні, викликані розходженням у логічній структурі та образності двох мов – мови оригіналу та мови перекладу, різницею у способах вираження значення дієслівної множинності в поверхневій структурі речення, різною сполучуваністю слів в англійській та українській мовах [9, с. 46], а також безеквівалентністю граматичних форм оригіналу. Лексико-стилістичні причини використання метонімічних трансформацій в англо-українському перекладі зумовлені своєрідністю лексико - семантичного аспекту цих мов: різницею в смисловому об'ємі слів, виділенням різних ознак одного і того ж поняття чи дії, та знову ж різною сполучуваністю слів у двох мовах [7, с. 52]. У випадку ж незбігу стилістичного статусу висловлювань із значенням неоднократності дії у мовах оригіналу та перекладу, виникає необхідність функціонального перетворення оригінальних структур у перекладі [5, с. 264]. Мовленнєві причини використання метонімічних трансформацій для передачі значення неоднократності дії в англо-українському перекладі здебільшого зумовлені мовно – системними розбіжностями між аналітичною англійською та синтетичною українською мовами, а також полікатегоріальністю українського дієслова і монокатегоріальністю англійського [2, с. 11]. Прагматичні причини застосування метонімічних трансформацій для передачі значення неоднократності дії в перекладі викликані бажанням перекладача передати адресату відповідний смисл, закладений в оригіналі, і тим самим забезпечити успіх міжмовної комунікації. Перспективними вважаємо подальші дослідження лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій, які використовуються в англо-українському перекладі для передачі значення неоднократності дії (дієслівної множинності) та інших аспектуально-кількісних характеристик дії.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. – М.: Высшая школа, 1975. – 240с.

2. Біскуб І. П. Лексико-граматичне поле ітеративності в сучасній англійській мові: Автореф. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський національний університет ім. І Франка – Львів, 2004. – 24 с.
3. Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. – К.: Наукова думка, 1978. – 237 с.
4. Долинина И.Б. Глагольная множественность: содержательные типы // Типология и грамматика. – М.: Наука, 1990. – С. 141-151
5. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English <=> Russian. – Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: «Издательство Союз», 2001. – 320 с.
6. Комиссаров В. Н., Туровер Г. Я. Перевод как лингвистический источник // Тетради переводчика. Вып. XII, М.: Междунар. отношения, 1975. – С. 19-31.
7. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Чем вызываются лексические трансформации при переводе? // Тетради переводчика. Вып. XII, М.: Междунар. отношения, 1975. – С. 50-69.
8. Мединська Н. М. Структура семантичного поля дієслів багатократно – дистрибутивної і розподільної дії: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Київський нац. пед. ун - т ім. М. Драгоманова – К., 2000. – 19с.
9. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
10. Рощина Л. М. Способы выражения повторяемости действия в современном русском литературном языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Ташкентский гос. ун-т им. Низами. – Ташкент, 1977. – 24с.
11. Сидоренко Т. М. Кількісні способи дієслівної дії в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова – Київ, 2005. – 14 с.
12. Типология итеративных конструкций. – Л.: Наука, 1989. – 311 с.
13. Титаренко Е. Я. Различные виды повторяемости глагольного действия // Русское языкознание. Вып. 14. – К.: Издательство при Киевском гос. университете издательского объединения «Вища школа», 1987. – С. 89 – 97.
14. Тронь А. А. Кількісний аспект дієслівної множинності / А. А. Тронь // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. праць / [ред. кол. : В. В. Левицький, Л. І. Белехова та ін.]. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – Вип. 3, Ч. II. – С. 227–229.
15. Шатуновский И. Б. Семантика предложения и нерелевантные слова (значение, коммуникативная перспектива., прагматика). – Москва: школа « Языки русской культуры», 1996. – 400 с.
16. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988.– 212 с.
17. Dressler W. Studien zur verbalen Pluralitat. Iterativum, Distributivum, Durativum, Intensivum in der allgemeinen Grammatik, im Lateinischen und Hethitischen. – Wien.: osterr. Akad. Der wiss., Philos-hist. Classe Sitzungsberichte. 1968.

Джерела дослідження:

1. Моем С. Радощі життя, або сімейна таємниця (переклад з англійської Легкоступа В.) – Київ: Радянський письменник, 1970. – 174 с.
2. Селінджер Дж.-Д. Над прірвою у житті (переклад з англійської О. Логвиненка, О. Тереха, О. Сенюк, Ю. Покальчука) – К.: Молодь, 1984. – 272 с.
3. Сілітоу А. Ключ від дверей: Роман (переклад з англійської Г. Бушина). – Київ: Дніпро, 1965. – 387 с.
4. Фолкнер В. Домашнє вогнище (переклад з англійської Доценко Р., Корнієнко В.) – Київ: Молодь, 1983. – 286 с.
5. Faulkner W. Go Down Moses and Other Stories. – Harmondsworth: Penguin books, 1977. – 288 p.
6. Maugham W.S. Cakes and Ale or the Skeleton in the Cupboard. – Harmondsworth: Penguin books, 1991. – 203 p.
7. Salinger J. The Catcher in the Rye. – Moscow: Progress Publishers, 1968. – 213 p.
8. Sillitoe A. Key to the Door. – Moscow: Progress Publishers, 1969. – 470 p.

Summary

The article highlights the essence, types and reasons of the usage of metonymic transformation as a means of rendering of the meaning of verbal plurality during translation from English into Ukrainian

УДК 81'22:159.922

ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЕТНОМОВНОЇ СВІДОМОСТІ В РІЗНИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Толчєєва Т. С.

НПУ імені М. П. Драгоманова

Обговорюючи проблему мовної здатності представників різних етнокультур, дискусійним і відкритим залишається питання про те, чи всі структури свідомості є продуктами когнітивної діяльності людини, чи однаково вони категоризуються й концептуалізуються носіями різних мов (О. С. Кубрякова, Т. Н. Ушакова). Наявність зв'язку між мовою, мисленням і свідомістю – аксіома, хоча в науковому його поясненні спостерігаються розбіжності. Для наукового розв'язання його питання необхідно з'ясувати, як людина сприймає чуттєвий, предметний, реальний та ірреальний світ і в яких формах відбувається його відображення. На основі аналізу досліджуваного матеріалу пропонується оновлене осмислення проблеми співвідношення мови й мислення. Зокрема, те, що, по-